

REZOLUCIJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE

br. 1096 (1)

o mjerama za uklanjanje naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih sustava

1. Naslijeđem bivših komunističkih totalitarnih režima nije lako baratati. Na institucionalnoj razini ovo naslijeđe uključuje (prekomjernu) centralizaciju, militarizaciju civilnih institucija, birokratizaciju, monopolizaciju te prekomjerno reguliranje; na razini društva, ono se proteže od kolektivismu i konformizmu do slijepe pokornosti i drugih totalitarističkih obrazaca razmišljanja. Na ovakvim temeljima je teško (ponovno) uspostaviti civiliziranu, liberalnu državu zasnovanu na vladavini prava. Zato stare strukture i obrasci razmišljanja moraju biti uklonjeni i prevladani.

2. Ciljevi ovoga prijelaznoga procesa su jasni: stvoriti pluralističke demokracije, zasnovane na vladavini prava i poštivanju ljudskih prava i različitosti. Načela supsidijarnosti, sloboda izbora, jednake prilike, gospodarska pluralnost i jasnoća procesa donošenja odluka, sve to igra ulogu u ovome procesu. Trodioba vlasti, sloboda medija, zaštita privatnoga vlasništva i razvoj civilnoga društva su neki od načina kojima se mogu postići ciljevi kao što su: decentralizacija, demilitarizacija, demonopolizacija i debirokratizacija.

3. Opasnosti od propaloga prijelaznog procesa su raznovrsne. U najboljem slučaju, nastat će oligarhija umjesto demokracije, korupcija umjesto vladavine prava, i organizirani kriminal umjesto ljudskih prava. U najgorem slučaju, rezultat bi mogao biti "baršunasta obnova" totalitarnoga režima, ili prije, nasilno svrgavanje mlade demokracije. Također u tom najgorem slučaju, novi protu-demokracijski režim veće države može predstavljati međunarodnu opasnost za njegove slabije susjede. Ključ mirnom suživotu i uspješnom prijelaznom procesu leži u izvanredno osjetljivoj ravnoteži pri uspostavljanju pravde bez traženja osvete.

4. Prema tome, pri uklanjanju naslijeđa bivših totalitarnih režima, demokratska država utemeljena na vladavini prava mora primijeniti proceduralna sredstva takve države. Ona ne smije primijeniti nikakva druga sredstva, budući da tada ona ne bi bila bolja od totalitarnoga režima kojega treba rastaviti. Demokratska država utemeljena na vladavini prava ima dovoljno sredstava na raspolaganju da osigura dijeljenje pravde i da se kazne krivci – ali ona ne može, i ne smije podleći želji za osvetom umjesto pravde. Umjesto toga ona mora poštivati ljudska prava i temeljne slobode, kao što je pravo na pravično suđenje i pravo na saslušanje, i ona ih mora primijeniti čak i na one osobe koje ih same nisu primijenjivale prema drugima kada su one bile na vlasti. Država utemeljena na vladavini prava također može braniti samu sebe protiv obnavljanja komunističke totalitarne prijetnje, budući da na raspolaganju ima brojna sredstva koja se ne sukobljavaju s ljudskim pravima i vladavinom prava, i koja su utemeljena na uporabi i kaznene pravde i administrativnih mjera.

5. Skupština predlaže da države članice uklanjaju naslijeđe bivših komunističkih totalitarnih režima tako da rekonstruiraju stare pravne i institucionalne sustave, a to je postupak koji bi trebao biti utemeljen na načelima:

- i. demilitarizacije, da bi osigurao da završi militarizacija osnovnih civilnih institucija, kao što je postojanje vojne zatvorske administracije ili vojske ministarstva unutarnjih poslova, što je uobičajeno za komunistički totalitarni sustav;
- ii. decentralizacije, osobito kod lokalnih i regionalnih razina i unutar državnih institucija;
- iii. demonopolizacije i privatizacije, koje su važne za konstrukciju nekih vrsta tržišne ekonomije i pluralnoga društva;
- iv. debirokratizacije, što bi trebalo umanjiti komunističke totalitarne prekomjerne regulacije i prenijeti vlasti s birokrata natrag građanima.

6. Ovaj proces mora sadržavati transformaciju mentaliteta čiji bi glavni cilj trebao biti otklanjanje straha od odgovornosti, te uklanjanje nepoštivanja različitosti, ekstremni nacionalizam, netolorenciju, rasizam i ksenofobiju, što je sve dio naslijeđa staroga režima. Sve ovo navedeno trebalo bi se zamijeniti demokratskim vrijednostima kao što su tolerancija, poštivanje različitosti, supsidijarnost i odgovornost za vlastite postupke.

7. Skupština također predlaže da bi pojedinci koji su počinili zločinačka djela tijekom komunističkih režima, trebali biti tuženi i kažnjeni po standardnom kaznenom zakoniku. Zastara za određena kaznena djela predviđena kaznenim zakonikom može biti produljena, budući da je to tek procesno, a ne materijalno pravno pitanje. Međutim, izglasavanje i primjena retroaktivnih kaznenih zakona je zabranjena. S druge strane, dopušteno je suđenje i kažnjavanje bilo koje osobe za čin ili propust, koji prema nacionalnom zakonu u trenutku počinjenja nije predstavljao kriminalnu radnju, a smatrao se kriminalnom radnjom prema osnovnim načelima kaznenoga prava civiliziranih naroda. Štoviše, kada je osoba izravno sudjelovala u kršenju ljudskih prava, tvrdnja da je djelovala pod naredbama ne isključuje niti nezakonitosti niti osobnu krivnju.

8. Skupština predlaže da procesuiranje pojedinih zločina ide ruku pod ruku s rehabilitacijom svih osoba koje su osuđene za "kriminalna djela" koja u civiliziranom društvu ne predstavljaju kriminalne radnje, i osoba koje su bile nepravedno osuđene. Materijalna odšteta bi se trebala dati ovim žrtvama totalitarne pravde, i ne bi smjela biti (puno) niža od odštete dane onima koji su krivo osuđeni za zločine po važećemu standardnom kaznenom zakonodavstvu.

9. Skupština pozdravlja otvaranje dokumenata tajnih službi za javnu istragu u nekim bivšim totalitarnim komunističkim zemljama. Savjetuje dotičnim državama da osobama koje su pogođene istragom, na njihov zahtjev omogućе pristup dokumentima koje su u vezi njih držale bivše tajne službe.

10. Nadalje, Skupština savjetuje da imovina, uključujući i crkvenu, koja je bila nezakonito ili nepravedno oduzeta od strane države, nacionalizirana, konfiscirana ili na drugi način izvlaštena za vrijeme vladavine komunističkih totalitarnih sustava, u načelu treba biti vraćena izvornim vlasnicima 'in integrum', ako je to moguće učiniti bez kršenja prava sadašnjih (novih) vlasnika koji su stekli tu imovinu u dobroj vjeri ili prava stanara koji su unajmili tu imovinu u dobroj vjeri, te bez štete za napredak demokratskih reformi. U slučajevima kada to nije moguće, treba se dodijeliti pravedna materijalna naknada. O zahtjevima i sukobima koji se odnose na pojedinačne slučajeve restitucije imovine trebaju odlučiti sudovi.

11. Za osobe koje nisu počinile nikakav zločin iz članka 7, ali koje su držale visoke pozicije u bivšim totalitarnim komunističkim režimima i podržavale ih, Skupština naglašava, da bi neke zemlje trebale uvesti administrativne mjere, kao što su zakoni o lustraciji i dekomunizaciji. Svrha tih mjera je isključiti osobe iz državnih službi ukoliko im se ne može vjerovati da će ih izvršavati u skladu s demokratskim principima, pošto nisu pokazale privrženost i pouzdanost u prošlosti, a nemaju ni interesa ni motivacije napraviti promjene.

12. Skupština naglašava da, u globalu, te mjere mogu biti sukladne s zakonima demokratskih zemalja ukoliko zadovoljavaju nekoliko kriterija. Prvo, krivnja, koja je pojedinačna, a ne kolektivna, mora se dokazati u svakom pojedinačnom slučaju - ovo naglašava potrebu za pojedinačnom, a ne kolektivnom, provedbom lustracije. Drugo, pravo na obranu, pretpostavka da je osoba nevinna dok se ne dokaže krivnja, i pravo žalbe na sud moraju biti zajamčeni. Osveta ne smije nikada biti cilj ovakvih mjera, a ne smije se dopustiti niti političko ili društveno iskorištavanje procesa lustracije. Svrha lustracije nije kazniti ljude koje se smatra krivima - ovo je zadaća tužitelja u skladu s kaznenim zakonom - nego zaštititi netom izgrađenu demokraciju.

13. Skupština stoga preporučuje da se osigura da lustracijski zakoni i slične administrativne mjere budu sukladne zahtjevima pravne države i usredotočeni na prijetnje temeljnim ljudskim pravima i postupku demokratizacije. Molimo uzmite kao "Vodič za osiguranje da lustracijski zakoni i slične administrativne mjere budu usklađene sa zahtjevima države utemeljene na vladavini prava" tekst pod opaskom (2).

14. Nadalje, Skupština preporučuje da zaposlenici otpušteni sa svojih radnih mjesta na osnovi lustracijskih zakona ne smiju u načelu gubiti svoja prethodno stečena financijska prava. U iznimnim slučajevima, kad je vladajuća elita prijašnjega režima nagradila samu sebe velikim mirovinskim pravima, ta prava se smiju smanjiti do razine prava običnih ljudi.

15. Skupština preporučuje da vlasti država pažljivo potvrde svoje zakone, propise i procedure u skladu s principima sadržanima u ovoj rezoluciji, i da ih izmijene ako je nužno. To će pomoći u izbjegavanju prigovora na te procedure koje bi bile podnesene u skladu s kontrolnim mehanizmom Vijeća Europe pod Europskom konvencijom za ljudska prava, Odborom ministara za promatranje procedura ili Skupštinskim promatračkim procedurama pod odredbom br. 508 (1995) na poštivanje obveza i dužnosti država članica.

16. Napokon, najbolji jamci za razgradnju bivših komunističkih totalitarnih sustava su potpune političke, pravne i gospodarske reforme u odnosnim zemljama, koje bi dovele do stvaranja autentičnoga demokratskog mentaliteta i političke kulture. Stoga, Skupština poziva sve stabilne demokracije da intenziviraju svoju pomoć i savjet novim demokracijama Europe, a osobito što se tiče podrške u razvoju civilnoga društva.